

շատկապէս քրիստոսադիր. այդ մէք ամենեքեան քեզանից առաջ գիտէինք. նոցա գլուխը քարը. բանը այն է, նորրեմայ *Վարդապետ*, որ դու նոցա նման համարելով մնացած հինգ խորհուրդը ոչ քրիստոսադիր, հանումես մեր եկեղեցու ընդունած այն հինգ խորհուրդը խորհրդների եօնաւորութից, եւ քո կրօնի Վարդապետարանումը գրուածն՝ «Քրիստոնէութեան հիմնադիրը կարգել է երկու խորհուրդ՝ Մկրտութիւն եւ Հաղորդութիւն»։ (Եր. 53)։ Քո գլուխն էլ քարը. մեր հոգը, մեր ցաւը այն է, որ պարզամիտ մարդիկ, կարդալով քո մոլորաշաւիղ գրեանքը, կարող են հեշտութեամբ հաւատալ, թէ երեւի իրաւ է, որ միւս հինգ խորհուրդը քրիստոսադիր չեն, եւ գոցեց ընդունեն մին մոլորութիւնդ միւսից յետ, որոց մէջ առաւել հրապուրիչը եւ համանգամայն աւելի ազգակործանը այն է, թէ Հայը օտարի եկեղեցի գնալով՝ մնումէ մեզ կորայր (¹)։ Այդ նենգաւոր բանի ստուծիւնը չհասկացող Հայը կարող է առանց դժուարութեան ընդունել քո քարոզած այլակրօնութիւնը, կարծելով՝ թէ չէ կորուսանելու դորանով իւր ազգայնութիւնը։

Այսպէս քո ազգային, քրիստոսադին, Առաքելական եկեղեցու պատմութիւնը թողած եւ նորա բազմադարեան անփոփոխ միակերպ ուղղափառ դաստիարակութիւնը արիամարհելով.

(¹) Հիւսիսափայլ 10 ամսատ. 1860 թ.։

սիրահարուեցար Մարտին Լուտերին. կոչեցիր նորան պարգեական գործիք նախախնամութեան, վերանորոգող մաքուր քրիստոնէական ուսման ու երախտաւոր բովանդակ աշխարհի. սերտեցիր նորա պատմութիւնը, գնացիր նորա ճանապարհով. նորա խաղաղութիւնը խօսքը, միտքը, նա եւս բաւերը կոյր աշակերտի նման կրկնեցիր բաւ առ բաւ քո ազգի մէջ. խօսքով ու գրով քարոզեցիր նորա խօսածը ու գրածը, սկսած ազատութեան հանդէսից կրօնական առարկաների մէջ մինչեւ արմատական վերանորոգութիւնը մեր եկեղեցու մէջ. քո պաշտօնը լիովին կատարեցիր. ինչ է մնում քեզ այժմ առնելու մեր մէջ աւելի. ոչինչ. գնա, ուրեմն. վերադարձիր քո նոր հայրենիքը. ասա քո նոր հայրենակիցներին, թէ նոցա քեզ յանձնած պաշտօնը կատարեցիր այնպէս, որպէս պատուիրել էին քեզ. այլ թէ ինչ օգուտ կարող են նոքա քաղել քո նուիրակութիւնից, ասա. թէ Հայք քո քարոզութիւնը ընդունեցին իրրիւ բովանդակի համար վճռելի ցաւ. թէ բազմաբարձար, Առաքելապատիւ Դրիգոր Լուսաւորջի ոտի եղունգը չեն կամենում փոխել Լուտերի գլխու հետ. ասա, թէ քո անունը դրեցին՝ վերանորոգուած նորրեմայ անվերայ *Վարդապետ*. խանգարիչ մաքուր քրիստոնէական հայկազեան ուսման. ապերախտ քո հայրենիքի, ուրեմն եւ բովանդակ աշխարհի առաջեւ։

(Նարայարութիւնն յառաջիկայս.)

ՂՈՒԿԱՍ ԱՊՍՏՈՒՐՈՂ ՀԱՅԱՍՏՆ.

Ձանազան ժամանակներ այլ եւ այլ պատճառներով եւրոպա անցած պանդուխտ Հայերուն ամբողջ պատմութիւնը եմէ հաւաքուի ու գրուի, անտարակոյս շատ հետաքրքրական ու գովելի աշխատութիւն մը կլինի. խօսքերնիս Հայաստանի կողմերէն բազմութեամբ ու ժողովրդով եւրոպա անցնող Հայոց համար չէ միայն, հապա նաեւ անոնց որ մինակ մինակ քաշուեր են տեղ տեղ, ու ո՛րը ծանօթ՝ որը անծանօթ իմարդկանէ՝ աստուածահաճոյ վարքով անցուցեր ու կրնքեր են իրենց կեանքը։

Ասոնցմէ մէկն է նաեւ ակնեցի Ղուկաս Ապաշխարողը, որոյ վրայ անակնկալ կերպով փոքրիկ յիշատակարան մը ընկաւ ձեռքերնիս հանդերձ պատկերով՝ զոր հոս կհրատարակեմք։

Ղուկաս պատանին աղքատ ծնողաց զաւակ էր։ Տասնեութեան տարեկան եղած ատենը Ակն (Եկին) քաղաքէն կելլէ ու բաղդ մը գտնելու յուսով Կոստանդնուպօլիս կերթայ։ Շատ չանցնիր, իւր գործունէութեամբն ու սրամիտ աչքաբաց բնաւորութեամբը յաջողութիւն կգտնէ ու բաւական փողի տէր կլինի։ Բայց մեղք որ շատերուն գլխուն եկածին նման՝ հարստութիւնը Ղուկասին ալ պատճառ կլինի սոսկալի մեղաց։ Այն մեղքերուն ինչ եղածը չգիտեմք, որովհետեւ յիշատակագիրը լուծեամբ անցեր է. այսչափը միայն կըսէ թէ տարիներով մեղաց մէջ մնալէն ետքը, Ղուկասին միտքը կլուսաւորուի շնորհօքն

Աստուծոյ, աչքին վրայ ձգուած վարագոյրը կը պատուի, կտեսնէ իւր մեղքին ծանրութիւնը, կը սոսկայ կզղջայ, եւ միտքը կղնէ որ նոցա ապաշխարանքն այս աշխարհիս մէջ քաշէ քան թէ անդին։

Դժուարին երեւցեր է Ղուկասին իւր միտքը դրած ապաշխարանքը Կոստանդնուպօլսոյ մէջ կատարել. որոշեց որ երթայ օտար երկիր պանդխտի, եւ հոն քաւէ ապաշխարութեամբ իւր մեղքը։

Յի մը յանկարծ մայրաքաղաքէն աներեւոյթ եղաւ, ինչպէս որ երեսունընեմը տարի յառաջ ալ Ակնէն ելեր էր, բայց բոլորովին տարբեր մտքով եւ վախճանաւ. այն ժամանակը հարստութիւն ու մեծութիւն գտնելու փափաքով, հիմա այն գտած հարստութեամբը սեւցուցած հոգին մաքրելու բաղձանքով։

Շատ կփնտռեն զինքը իւր որբացեալ ընտանիքն ու բարեկամները, եւ չեն գտներ՝ կոչուսհատին. կարծիք կընեն թէ Վոսփորին ալիքներուն մէջ ուրիշ շատերուն պէս խղճուեր կորսուեր է։ Իսկ Ղուկաս Դաղդիոյ մէկ ծայրը հասած՝ սկսեր էր իւր ապաշխարութիւնը 1755-ին՝ յիսունընեմ տարեկան ատենը, ինչպէս որ ձեռքերնիս անցած ձեռագրին մէկ անկիւնը համառօտիւ նշանակուած է։

Վերին Հոսնոս քաղաքը նախանգին Քովմար քաղաքին մօտ՝ Քայղէրսպէրկ անունով գիւղաքաղաք մը կայ. անոր քովի լեռանը վրայ շինեւ էր Ղուկաս իւր ձգնարանը՝ ծառի ձիւղերով, եւ

բոլոր օրը խաչը շալակը կատրտէր՝ ինչպէս որ պատկերէն յայտնի է. հազիւ երբէք քաղաք կիջնար ողորմութեամբ կտոր մը չոր հաց գտնելու:

Քայգէրսպէրկցիք մեծ զարմանքով կտեսնէին ամէն անգամ այն օտարական Յգնաւորն ու ապաշխարողը, որ իրենցմէ չոր հացէ զատ ուրիշ

Ղուկաս Ապաշխարող Հայկազն.

ողորմութիւն չէր ընդուներ. եւ երբէք բերնէն խօսք մը առնուլ չկրնալով՝ չէին կրցեր իմանալ ոչ անունը եւ ոչ հայրենիքը: Թր մըն ալ զինքը անտառին մէջ իւր սոսկալի խաչին տակը վախճանած գտեր են 1767-ին: Խաչն ու սանտառները պահեր են իյիշատակ քաղաքին թանգարանին մէջ, ուր եւ կան մինչեւ ցայժմ:

Ակնեցւոց կթողութիւն իրենց աշխարհուրաց քաղաքակից Ղուկաս երանելոյն ընտանեացը վրայ տեղեկութիւն գտնելը՝ նորա Ակնէն ելլելուն որոշ թուականը գիտնալով. Թերեւս այս պատմութեան համառօտութիւնն անով ընդարձակուի, եւ ազգասիրաց գովելի հետաքրքրութիւնը կերպով մը կարենայ լցուիլ: